

فرهنگ صداها در واژه‌های دیار بیجار

سید محمود هاشم‌نیا^۱

مقدمه

زبان حافظ فرهنگ است و به واسطهٔ احساس و عاطفهٔ نهفته در واژه‌های بین نسل‌ها ایجاد وحدت می‌کند و به مدد واژه‌ها دردها، غم‌ها و شادی‌های مشترک را عرضه می‌کند. در این میان آنچه زبان را پویا نشان می‌دهد، واژه است. لغات و اصطلاحات بخش پر اهمیتی از زندگی معنوی انسان‌ها را تشکیل می‌دهد که از طرفی حیات زبان به آنها وابسته است و از سوی دیگر چون آینه‌ای آداب و رسوم فرهنگ‌ها را در خود متجلی می‌کند.

تاکنون تا حدودی لغات و اصطلاحات محلی و زیر مجموعه‌های آنها و نیز مختصات و ویژگی آنها گردآوری شده است اما آنچه در این مسیر کمتر به آنها توجه شده اصوات است.

۱. سید محمود هاشم‌نیا از فرهنگیاران فعال دیار بیجار کردستان است. او فعالیت خود را از سال ۱۳۴۸ آغاز کرد و همچنان به گردآوری موضوعات فرهنگ‌عامه مشغول می‌باشد. تنظیم از علی آئی‌زاده، کارمند پژوهش واحد فرهنگ‌مردم - مرکز تحقیقات صداوسیما anizadehali@yahoo.com

صداها در بافت زندگی فرهنگی انسان‌ها تنیده شده‌اند. اما متأسفانه صوتی که باید شنیده شوند، امروزه در شلوغی و آلودگی‌های صوتی گم می‌شوند و پژواکی از آنها یا شنیده نمی‌شوند یا اگر به گوش می‌رسد انتقال آنها مشکل است.

در جوامع روستایی که مردمان با طبیعت انس بیشتری دارند، صداهای طبیعی شخصیت خاص خود را دارند و نه تنها به خوبی شنیده و درک می‌شوند بلکه توسط شنوندگان به نام و به واژه خوانده می‌شوند. واژه‌هایی که ظرایف صدایی را به وضوح مشخص می‌کنند.

شاید با شنیدن واژه آب، اولین صدایی که برایمان از آب متصور شود واژه شرشر باشد اما آیا همین آب در حالات ریزش، جوشش، فوران، نوشیدن و برخورد با اجسام، شخصیتی جداگانه ندارد و نمی‌تواند صدایی گویا و متفاوت برای ما داشته باشد؟

آقای سید محمود هاشم‌نیا از فرهنگیارانی است که به سادگی از کنار صداها گذر نکرده و به آنها به چشم واژه‌هایی که معنای خاصی دارند نگریسته است و کتاب کم حجمی را با عنوان **فرهنگ صداها در فرهنگ مردم بیجار** در سال ۱۳۸۵ منتشر کرده است که گزیده‌ای از مطالب ایشان در این مجال به صورت طبقه‌بندی شده ارائه می‌گردد.

۱- صدای حیوانات

صدای پرندگان

bubukaf	بوبو کف	صدای شانسه‌سر	شانسه‌سر
taqataq	تقه‌تق	صدای خواندن و مقار به هم زدن مخصوص لک‌لک	لک‌لک
baqbaqu	بق‌بقو	صدای کبوتر	کبوتر
gerâza	گرازه	صدای مرغ تخم‌گذار	مرغ
qerxa , qerta	قرخه، قرته	صدای مرغ کرچ	
qerta	قرته	صدای مرغ هنگام چیدن دانه	

quyqa	قوی فه	صدای خواندن خروس	خروس
qerta	قرته	صدای خروس هنگام جمع کردن مرغ‌ها به دور خود	

qera, qâr qâr	قره، قارقار	صدای کلاغ	کلاغ
qirvâž	قیرواژ	صدای دسته‌جمعی کلاغ‌ها	
jika , jerika	جی‌که، جه‌ری‌که	صدای پرندگان	پرندگان
šaqqa	شه‌قه	صدای بال پرندگان	
jika, jrika	جی‌که، جری‌که	صدای جوجه	جوجه

صدای حیوانات وحشی

luila	لوی له	صدای زوزه گرگ	گرگ
vaqa	واقه	صدای روباه	روباه
kifa, kefa	کی‌فه و که‌فه	صدای مار	مار

صدای حشرات

jerika	جری‌که	صدای جیرجیرک	جیرجیرک
giza	گی‌زه	صدای بال حشرات	حشرات

صدای حیوانات اهلی و خانگی

saganâz	سه‌گه‌ناز	صدای نفرین سگ	سگ
xexplaxeri	خپ‌له‌خه‌ری	صدای دعوا کردن سگ	
nuiza	نوی‌زه	صدای زوزه سگ	
gafa	گه‌فه	صدای عوعوی سگ	
merra	مره	صدای غرش سگ هنگام آماده شدن برای حمله	
quira	قوی‌ره	صدای سگ بر اثر برخورد ضربه	
lap	لپ	صدای آب خوردن سگ	
meyâw	مه‌یاو	صدای میومیو گربه	گربه
mernâw	مرناو	صدای گربه ماده هنگام طلب کردن نر	
qura	قوره	صدای ماع	گاو
merqa	مرقه	صدای قوچ هنگام جفت‌گیری با میش	قوچ
xina	خچی‌نه	صدای شیهه اسب	اسب
suyka	سوی‌که	صدای اسب (ستوران) هنگام گرسنگی	
sara	سه‌ره	صدای عرعر	خر
bâra	باره	صدای بع‌بع گوسفند	گوسفند
mâfata	مافه‌ته	صدای نفرین گوسفند	
bâga	باقه	صدای بع‌بع بز	بز
balavaqa	به‌له‌واقه	صدای نفرین بز	
jerika	جه‌ری‌که	صدای موش	موش
qerta	قرته	صدای برخورد موش در برخورد با اجسام سخت	

۲- صداهای طبیعت

xura	خوره	صدای ریزش آب	آب
qolta	قلته	صدای جوشش آب	
šelpa	شل‌په	صدای برخورد دست با آب	
feša	فه شه	صدای آب هنگام باز نمودن شیر	
qort	قورت	صدای نوشیدن آب	
šalqa	شل‌قه	صدای برخورد آب (مایعات) داخل ظرف	
germa	گرمه	صدای وزش باد شدید	باد
šena	شه‌نه	صدای وزش باد ملایم	
gorpa	گرپه	صدای خاموش شدن ناگهانی آتش	آتش
xerenga	خرنگه	صدای برخورد تگرگ با زمین	تگرگ
šerīqa, erema	شریقه گرمه	صدای رعد و برق آسمانی	رعد برق
keriva	که‌ری‌وه	صدای بوران و کولاک	بوران
qoreš , nâla	غرش ناله	صدای سیل	سیل

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

